

„De Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage West heeft in zijn vergadering van 30 dezer met groote droefheid moeten constateren, dat U aan den U door den Kerkeraad gestelden eisch, dat U zich aan zijn gezag zoude hebben te onderwerpen, niet voldaan hebt, en dat deswege met ingang van Dinsdag, 28 Maart j.l., de afhouding van het Heilig Avondmaal een feit is geworden. De Kerkeraad spreekt den wensch uit, dat het God moge behagen U van de dwaling van Uw weg te bekeeren”.

En een dag later kwam het volgende vonnis:

„De Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage West heeft, in samenwerking met dien van de Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage Zuid, naar Artikel 79/80 K.O., op den 30en Maart j.l. besloten, U voor den tijd van 3 maanden te schorsen in Uw ambtsbediening als diaken, zulks wegens Uw weigering, zich, ondanks herhaald vermaan, aan het gezag van den Kerkeraad te onderwerpen, waar U weigert het lidmaatschap van het Bestuur van het „Comité tot ontwikkeling van het Gereformeerde leven” neer te leggen”.

Daar staat het dus, zwart op wit: afgehouden van de tafel der Heeren (met terugwerkende kracht!), en geschorst naar art. 79—80 (die spreken van openbare grove zonden). Wat was de misdaad? Het lidmaatschap van een comité tot voorlichting van het Gereformeerde kerkvolk, en de weigering om dat lidmaatschap neer te leggen! Brutale hiërarchie, ontzetting van de tafel der Heeren — een andere naam is daar niet voor te geven. En dan te denken aan de velen, die later ongestraft dezelfde „zonde” mochten begaan.....

L. DOEKES.

VOOR VACANTIEGANGERS.

Zij, die hun vacantie zullen doorbrengen in Bergen, Schoorl of Egmond, worden er op attent gemaakt, dat de Geref. Kerk (onderh. art. 31 K.O.) te Alkmaar, haar diensten houdt elken Zondag 's morgens half tien en 's middags half zes, in het gebouw: „Waakt en Bidt” aan de Laar te Alkmaar.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

DONATISTEN EN WIJ.

— Zeg, weet je al den nieuwen naam, dien we toegewezen kregen?
— Remonstranten? Maar dat is al oude kost.....
Soms: Objectivisten? Of.....
— Raad maar niet langer. We heeten sedert 18 April 1947: Donatisten.
— Wie heeft dat uitgevonden?
— Het „Inlegvel” bij het Gereformeerd Jongelings-

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELIJKE SCHETSEN

OM HET HART DER REFORMATIE, XV.

Het woord bevat alle beloften Gods, en het geloof neemt ze alle aan. De inhoud van het woord is Christus, de gansche Christus.....

Dr H. Bavinck.

OVER WORMSER.

Wormser — hoeveel Gereformeerden kennen hem nog — om van andere Nederlanders maar niet te spreken?

Wie is er nog onder de bekoring van zijn pittig Nederlandsch, zijn gedachtenrijk betoog, zijn verrassend-zuivere Schriftuurlijkheid?

Wormser niet meer kennen — dat is voor ieder Gereformeerde een groot, geestelijk gemis.

Opgekomen uit het volk, volkman van top tot teen, was het alsof al de geloofskracht, het diep-geestelijk leven der eenvoudige geloovigen uit den bloetijd der Gereformeerde Kerk, hun inzicht, ernst en trouwe begripsvastheid in hem waren geconcentreerd en in een tijd van diep verval in hem tot nieuw leven en nieuwen glans waren gekomen.

Wonthemooi is het zijn werk- en strijdleven te overzien. Midden in het volk leeft hij. Met feillooze juistheid doorziet hij de nooden van het verslachte, verzwakte, steeds meer van God afvallende Nederlandsche volk, dat hij zoo hartstochtelijk liefheeft. En al zijn kracht verteert hij in den letterlijken zin des woords om zijn volk terug te roepen, ja, terug te drijven naar den Levenden God en Zijn heilige Kerk.

In de opwekkingsbeweging van den bekenden Reveil staat hij vooran. Ietwat vreemd lijkt dat: een zeer eenvoudig man onder vele aristocraten. Met heel zijn ziel leeft hij in allen arbeid mee. Maar niemand heeft

blad van 18 April. Het synodocratische, zooals je ondanks den titel wel begrepen hebt.

— Soms een „speelschheid” van den auteur?

— Nee, 't is hem volle ernst. 'k Zal 't je voorlezen: zet je schrap. „Anderen verbreken, zooals Calvijn zegt, door onberaden ijver naar gerechtigheid, de eenheid der kerk, wanneer ze daar eenige fouten in meenen te ontdekken.....”

— Stop. „Onberaden ijver”, lees je daar. Heeft men eindelijk het oog geopend voor het drijven der synodes? Wat is nu „onberadener” dan het stellen van „eischen” aan hooglèeraren, die men later moet terugnemen? Of het binden aan formules, die men later mag weerspreken? Of het constateren van afwijking van de belijdenis bij een candidaat, terwijl men later zegt, we hebben niets geconstateerd?

— Ik weet wat je zeggen wilt. Neen, de man heeft het niet over hen, maar over ons. Wij hebben een onberaden ijver naar gerechtigheid.

— Naar gerechtigheid? En we heeten revolutionairen en remonstranten, en.....

— Ja, ja. Maar laister maar eens naar den commentaar van 't inlegvel. Het vel inleg-kunde gaat verder: „Zoo in 1944 prof. Schilder met de zijnen, die ten onrechte meenden, dat in de Geref. Kerken de hiërarchie was teruggekeerd. Deze z.g.n. vrijmaking, waarbij ook schriftuurlijke besluiten over den doop werden verworpen, draagt duidelijk een Donatistisch karakter. Duizenden ambtsdragers werden door de „vrijgemaakten” verworpen.”

— Ja zeker, dr Dijk sprak van „de ziekte der wispelturigheid” op den bondsdag. Hij pleitte voor „een vasten gang”. Dat is 't geheim ervan: de schorrsen keeren de rollen om: de geschorsten worden schorrsen. „Aan hobbzakken heeft het Koninkrijk Gods niet”, zei dr K. Dijk. „Men mag wel weten wat men aan ons heeft”. Applaus. „Met vasten gang”. Applaus. „Enthousiasme. Het beginsel. Geen zig-zag-wegen. Niet heen-en-weer-zwiebelen”. Applaus. Waarvoor klappen toch al die handen?

— Maar die Donatisten, hoe zit het daarmee? Wat weet het Inlegvel ervan te vertellen?

— Luister: „De Donatisten traden begin 4e eeuw in Afrika op. Tijdens vervolgingen werden de z.g.n. heilige boeken opgeëischt van de kerkelijke ambtsdragers. Sommigen leverden boeken in, die niet van groote waarde waren, om de belangrijke boeken te bewaren. De Donatisten meenden, dat deze „uitleveraars” een doodzonde begingen, verwierpen hen als ambtsdragers, en stichtten een afzonderlijke Donatistische kerk”. Dat is alles. En dat vond nu een parallel in de vrijmaking — volgens den propagandadienst van dr K. Dijk.

— Ik geloof, dat deze propagandadienst de zaken precies op den kop zet. Want de „vrijgemaakten” wierpen niemand uit. Dat deden de anderen.

— Ja, en die anderen waren wel wat donatistisch, als men dan eenmaal een etiket opplakken wil. Want die uitleverings-kwestie was niet het eigenlijke punt-in-geding. Er waren onder de donatisten, die

dieper dan hij de wond gepeld, waardoor de Reveil verbloeden zou. De onkerkelijkheid, die ten slotte alle actie tot onvruchtbaarheid doemde, heeft Wormser als groote zwakte, als de zonde van den Reveil gesignaleerd. Met profetische helderziendheid sprak hij het woord, dat ook nu nog met metalen klank overal dient gehoord te worden: „de glans der tegenwoordige opgewektheid, zoo zij bij haar christelijke richting niet tevens een kerkelijk karakter aanneemt, (is) niet in staat..... voor mij de donkerheid te bedekken van de toekomst die Kerk en Christendom beiden in ons vaderland, ook door haar te gemoet gaan.”

Ja, ook door haar!! Een onkerkelijke, godsdienstige beweging, al is ze nog zoo „vroem” en „ernstig”, en „hartstochtelijk”, al heeft ze nog zoveel „zegen”, werkt tenslotte altijd ontbindend.

Met de Afscheiding was Wormser meegegaan. Geschokt door de verschrikkelijke vervolgingen, kon hij in de Hervormde Kerk niet blijven, vooral omdat die Kerk tot de vervolgingen zelf aanspoorde. Hij wilde niet bij de vervolgers, wel bij de vervolgd en hooren.

Maar helaas — de Afscheiden kerken hebben Wormser rauw van zich afgestooten.

In 1839 werd ds van Velzen predikant bij de Afscheiden Kerk te Amsterdam. Niet lang na zijn komst, dient ds Scholte — toen in Utrecht wonende — een aanklacht over van Velzen's prediking bij diens kerkeraad in. Van Velzen, „onverzettelijk, doordrijvend, heerschzuchtig” en „niet heel fijngevoelig in het kiezen van de middelen en wegen” om zijn doel te bereiken, roept eigenmachtig een gemeentevergadering bij elkaar en laat daar het bezwaarschrift van

1) J. A. Wormser, De onkerkelijke rigting enz. met een voorbericht van Mr G. Groen van Prinsterer. Amsterdam 1864 p. 18. Dit woord werd door Groen meermalen met instemming geciteerd, zie b.v. „Ned. Ged.” deel V, p. 98. Wormser schreef deze woorden voor 't eerst in 1849.

2) Deze karakterstreken zijn van H. Bouwman. Zie zijn: De crisis der jeugd, p. 39.

over die kwestie heel wat „vlotter” dachten en spraken, dan van de groep doorgaans wordt aangenomen. De kwestie was er eigenlijk één van onderstelde wedergeboorte en van volen dan wel niet-vollen doop.

— Dóórsiaan, denk er aan, is altijd gevaarlijk. Ga je nu niet fantaseeren in de paralleliseerings-routine?
— Neen, ik geloof 't niet. Om te beginnen: in de ontstaansgeschiedenis van het donatistisch schisma speelden allerlei persoonlijke en plaatselijke toestanden in Carthago een rol. Net zoo was het in 1944: toen eenmaal bepaalde personen weg waren, ging men de wet veranderen. Dat is het bewijs, dat niet om de waarheid, doch tegen personen geageerd werd door de initiatiefnemers.

— Is dat al wat je hebt? Is ooit een schisma zulver verlopen?

— Nee. Daarom moeten we juist naar de officiële stukken terug. En dat willen ze in de buurt van dat Inlegvel nu vrijwel nooit. Dat HOUDT de zaak persoonlijk. Maar wat de theorie betreft: de Donatisten lieten de wettigheid en de kracht van den doop afhangen van de wedergeboorte van den doopsbedienaar. Anders „was 't geen volle doop”. Ze bonden den doop dus niet aan de openbarings-historische en kerk-legitimierende, doch aan de individueel-wederbarende Geestes-daad; niet aan de ambtelijke successie van de kerk, doch aan de psychische gesteldheid van een individu, die haar dienaar was.

— Ja, maar 't liep bij hen over de wedergeboorte van den doopsbedienaar; en bij de synodocraten over die van den doops-ontvanger. Ben je wel bilijk?

— Ik vrees van wel. Als een massa van doopsbedienaren de wedergeboorte kwijt is, zal de kerk „minder zuiver” worden: de prediking wordt dan meteen ellendig. De zuiverheid der kerk (meer of minder) zat den donatisten hooger dan haar wettigheid. Precies zoo doen de synodocraten: onderstelde gecontinueerde wedergeboorte maakt den doop „vol”; komt er een hiaat in de onderstelde continuïteits-keten van inwendige aanwezig genade, dan is de doop „niet-vol”. En voor de „niet-vollen” vinden ze dan weer een asyle pluriformiteit.

— Ik ben er toch niet heelemaal gerust op. Heb je geen last van je speelsche vernuft?

— Ik wou dat ik 't zoo zien kon. Ik geef toe: elke kerkstrijd verloopt weer anders. Maar ALS men eenmaal vergelijkt wil, wel, kijk dan eens naar de andere verschijnselen der donatistenbeweging. De donatisten hebben, toen zij hun tegenstanders wilden gaan bevechten, eerst die uitleverings-kwestie als argument in den strijd gebruikt, maar later niet als zoodanig gehandhaafd. Zij wilden hun „goddelijke eischen” later wel weer cadeau doen, als zij maar hun zin kregen. Wie denkt hier niet aan '44—'47? Aan de binders van '44?

— Je moet 't hun dan maar niet al te kwalijk nemen. Want wij lijken toch wel wat meer op de Donatisten, dan we misschien weten willen.....

— Hè? Dezen keer ben ik sprakeloos.

Scholte verwerpen. En als Wormser dan met nog drie ambtsdragers een door van Velzen zelf opgestelden brief, waarin alle gemeenschap met den Utrechtschen kerkeraad werd afgesneden, weigeren te ondertekenen — zij willen de zaak eerst onderzoeken en niemand onverhoord oordeelen — dan worden ze enkele dagen later zonder meer geschorst! Zelfs ontvangt Wormser, zijn vrouw en schoonzusster, nadat zij geruimen tijd des Zondags met andere broeders en zusters, zonder tot kerkformatie over te gaan, afzonderlijk hebben vergaderd, op 7 Februari 1843 een brief van Van Velzen's kerkeraad, waarin hun wordt medegedeeld, dat zij, indien zij niet binnen een week gevolg zouden geven aan de herhaalde vermaning om zich toch niet te onttrekken aan de samenkomsten der gemeente en het ambtelijk opzicht, openlijk buiten de gemeente zouden gesloten worden, en geen „deel noch lot” zouden hebben „in het eeuwig voorregt der gemeente”, omdat hetgeen de Dienaren des Heeren op aarde binden, naar Gods getuigenis in de hemelen gebonden is. In hetzelfde schrijven werd Wormser bevonden aangezegd, dat hij ook wegens het door in druk verspreiden van lasteringen, het breken van zijn belofte en het voortdurend bevorderen van scheuring in de gemeente, uit zijn ambt van ouderling werd ontsiet! Zonder dat daarna een formeele excommunicatie plaatsvond heeft de kerkeraad na eenigen tijd aan de gemeente medegedeeld, dat Wormser en degenen, die met hem waren afgeweken, niet langer tot de gemeente gerekend werden, en alleen op belijdenis van hun zonden weer aangenomen konden worden.²⁾

Deze geschiedenis is wel een roetzwarte-bladzijde in de geschiedenis der Afscheiden kerken..... en in het levensboek van Van Velzen! Het is 'ten aanzien

1) Zie over deze beruchte Amsterdamse kwestie H. Bouwman, De crisis der jeugd, p. 34—43; J. A. Wormser, Het leven van Simon van Velzen, blz. 45—54; Idem, Het leven van Hendrik Peter Scholte blz. 146—163; G. M. den Hartogh, Het Chr. Geref. Seminarie te Amsterdam, p. 31/3; Verslag van de Synode der Afsch. Geref. Gemeente in Nederland, gehouden v. d. 17 Nov. tot d. 3 Dec. 1940 te Amsterdam, 's-Gravenhage, 1941, p. 44—47; 61/2.

maar Hippo eens is pen is

— tische associ bij „be jes.....

BU
WAT
(Antw

Hier
woord
Wek
maakt
verder
Week
gedeel
Laat
is mij
voortz
dium g
de con
aanleic
zonder
hand
scheur
der om
ze al
voorig
Ameri
men k
noeme
thode,
gewerl
(de J
banne
nu ev
aan d
sema
den v
te ker
En de
dikant
iets m
schrijv
En
waard
j.l.) z
antwo

van V
Van V
onsch
Beh
diep v
ser en
ken v
ninklij
van g
scheid
kerk
eigen
scheid
een fe
Ver
hij vo
de her
eind v
sebroe

Alla
re Tij
Op
„Chr
van A
ontdel
„Ec
stoelen
dat do
is Cap
van V
en gel
van b
stijl n
(belic
door l
van e

1) a
2) M
Wor
r. 14
woord
3) B

achten en sprac
aan genomen
onderstelde we
niet-vollen doop
id gevaarlijk. Ga
seerings-routine?
beginnen: in de
tistisch schisma
atstelijke toestan
as het in 1944:
waren, ging men
ijs, dat niet om
geerd werd door

een schisma zul

t naar de offici
in de buurt van
HOUDT de zaak
streeft: de Dona
cht van den doop
den doopsbedie
". Ze bonden den
torische en kerk
oel-wederbarende
te successie van
steldheid van een

de wedergeboorte
de synodocraten
er. Ben je wel

assa van doopa
kwijt is, zal de
prediking
n dig. De zuir
r) zat den dona
id. Precies zoo
gecontinueerde
l"; komt er een
keten van inwe
op „niet-vol". En
weer een asyl
gerust op. Heb je

Ik geef toe: elke
r ALS men een
ens naar de an
geving. De dona
ders wilden gaan
restie als argu
later niet als
hum „godelijke
als zij maar
niet aan 44—
al te kwalijk ne
deer op de Dona
len.....
oos.

dan met nog drie
zelf opgestelden
den Utrechtschen
in te onderteke
lerzoeken en nie
worden ze enkele
Zelfs ontvanges
er, nadat zij ge
broeders en zus
e gaan, afzonder
ri 1843 een brief
hun wordt mede
een week ge
le vermaning om
amenkomsten der
openlijk buiten de
a geen „deel noch
voorregt der ge
n des Heeren of
in de hemelen ge
erd Wormser bo
gens het door is
t breken van zijn
en van scheuring
derling werd ont
e excommunicatie
nigen tijd aan de
en degenen, die
er tot de gemeen
eliden van hun
orden.¹⁾

warte-bladzijde in
kerken..... en in
et is ten aanzien
amische kwestie II
p. 34—43; J. A.
n van Velzen;
endrik Peter
en Hartogh, Het
sterdam, P.
ler Afgesche
d, gehouden v. d.
am, 's-Gravenhage.

— Ja, die Donatisten, ik weet er niet te veel van, maar ik heb een anecdoten onthouden. Ze waren te Hippo zoo kwaad op hun tegenstanders, dat ze niet eens broodjes voor hen bakken wilden. Alles begrijpen is alles vergeven, hooren we vaak zeggen, en.....

— Wou jij zoo de Donatisten begrijpen?

— Nee man, ik wou den paedagoog der synodocratische jongelui begrijpen. Hij lijdt misschien aan de associatie-kwaal. Die is menschelijk genoeg. Hij zal bij „broodjes" hebben gedacht aan zoete broodjes..... En heeft hij dan geen gelijk?

PORPHYRIUS.

UIT DE BUTENLANDSCHE KERKEN

WAT IS DE BELOFTE?

(Antwoord aan Ds Hoeksema).

Hier komt dan het beloofde vervolg van ons antwoord aan ds Hoeksema.

Wekenlang is dit uitgebleven. Een haastige scribent maakte er al zijn beklag over, dat wij blijkaar niet verder op de zaak wilden ingaan. En ook het „Geref. Weekblad" toonde zich benieuwd naar het uitblijvende gedeelte van onze artikelen.

Laat ik de schrijvers en lezers geruststellen: het is mij een dankbare taak, de bespreking te mogen voortzetten. Die dankbaarheid is in een nieuw stadium gekomen door de tusschentijdsche ontvangst van de concrete vragen van ds Hoeksema. Wel heb ik naar aanleiding daarvan een gedeelte van de reeds ingezonden copie teruggevraagd. Ik had namelijk juist de hand kunnen leggen op een serie brochures over de scheuring in Amerika, en de resultaten van mijn verder onderzoek lekken mij zoo de moeite waard, dat ik ze al was begonnen te verwerken in een meer uitvoerige bespreking van heel den samenhang der in Amerika en hier in den kerkstrijd aan de orde gekomen kwesties. Om maar één punt als voorbeeld te noemen: de frappante overeenkomst tusschen de methode, waarop men in Amerika van synodewege heeft gewerkt met de daar in 1924 aangenomen leerformule (de „Drie Punten") om sommige ambtsdragers uit te bannen en andere ongemoeid te laten! Maar dit blijft nu even rusten, om vooreerst alle aandacht te geven aan de concreet geformuleerde vragen van ds Hoeksema. Intusschen heeft dat „overschakelen" mij temidden van alle andere beslommeringen in ons vrijgemaakte kerkleven noodgedwongen weer oponthoud bezorgd. En de haastige critici mogen best weten, dat wij predikanten „als wij ons werk serieus opnemen, nog wel iets meer te doen hebben dan geregeld artikelen te schrijven voor de pers.

En nu ter zake. Aan het slot van zijn door mij gewaardeerde brief (zie „De Reformatie" van 12 April j.l.) zijn de vragen te vinden, waarop hij een duidelijk antwoord van ons begeert.

van Wormser geheel en al waar wat Bouwman van Van Velzen schrijft: „Die hem in de weg stond, moest onschadelijk gemaakt".¹⁾

Behalve dit verschrikkelijke, onkerkelijke en hem diep wondende gebreken was er nog iets, dat Wormser en de Afgescheiden kerken uitteendreef. Deze kerken vragen namelijk op voorbeeld van Scholte „koninklijke goedkeuring" aan, om op die wijze vrijheid van godsdienstoefening te ontvangen. Dat de afgescheidenen zich als een nieuwe richting, een nieuwe kerk aandienenden was in Wormser's oog verraad aan eigen karakter, historie, adeldom en rechten. De Afgescheidening — zoo schreef hij puntig en raak — is in een fuik gelopen.²⁾

Vervreemd van de Afgescheidene kerken streefde hij voortaan naar de eenheid aller Gereformeerden; de herleving van de oude Gereformeerde Kerk. Op het eind van zijn leven ging hij onder invloed van ds Hasbroek weer naar de Hervormde Kerk terug.³⁾

Allard Pierson heeft in zijn onvergelykelijke „Oudere Tijdgenooten" Wormser's portret getekend.

Op zijn meesterlijk schilderij van de vergadering der „Christelijke Vrienden" in een zaal van het „Wapen van Amsterdam", die nitzicht gaf op het „Rusland", ontdekken we ook Wormser.

„Een eigenaardig spel van het toeval heeft op die rij stoelen, waarlangs ons oog zich thans beweegt, naast dat donkere gelaat van den zoon van Abraham (bedoeld is Capadose — C. V.) den blonden, ronden Lutherkop van Wormser geplaatst; een Hollandsch man in merg en gebeente gelijk in heel zijn uiterlijk; deurwaarder van beroep, wat men zijn krachten en degelijken stijl niet zou zeggen....." Het Hervormde Kerk-geloof „belichaamde" zich in Wormser; wat hij was, was hij door het geloof geworden; in hem toonde het wat het van een helder hoofd en een eerlijk gemoed maken

¹⁾ a. w. p. 39.

²⁾ Mr Groen van Prinsterer, Brieven van J. A. Wormser, II, Amsterdam, 1875, p. 279, vgl. I, p. 35, r. 14 v. b. is achter: waarvan, en voor: U. H. Eg. het woordje: ik uitgevallen; 169, 201.

³⁾ Brieven enz. I, p. 264; II, 263, 267.

De eerste vraag was deze: „Welke onderscheiding maakt men ten Uwent tusschen belofte en toezegging?"

Op die vraag kan ik misschien het best antwoorden met een gedeelte uit de bekende „Verklaring van gevoelen", in November 1943 overgelegd door de bezaarde predikanten S. O. Los, H. Meulink, Joh. H. Rietberg, R. Schippers, M. B. van 't Veer en F. de Vries. Darin staat op de eerste bladzijde:

„Van ganscher harte gelooven en belijden wij, dat God trouw is in Zijn toezeggingen ook aan en omtrent het zaad des verbonds, en in het daaraan gestand doen.

Van ganscher harte gelooven en belijden wij, dat Gods belofte onvoorwaardelijk is in dien zin, dat God hun, wien deze belofte toekomt, niet het verrichten van een bepaald werk of het komen in een bepaalde gesteldheid als voorwaarde stelt, waaraan door hen eerst moet worden voldaan, vóór God het woord Zijner belofte aan hen begint te vervullen.

Maar terwijl wij dit van harte en vóór alles gelooven en belijden, gelooven en belijden we evenzeer, dat Gods verbondsbelofte, waarvan Christus de inhoud is, gesproken wordt en dus niet alleen toezegging, doch ook zeer bepaald toezegging is".

Uit deze passage kan ds Hoeksema zien, hoe een groep van vooraanstaande bezwaarden in dit stuk de woorden „belofte" en „toezegging" afwisselend gebruiken zonder een nadere onderscheiding. Ook in wat verder van onzen kant is gepubliceerd, herinner ik mij een dergelijke onderscheiding niet. Mogelijk heeft ds Hoeksema haar aangetroffen in een geschrift van onze zijde; dan willen we graag een fingerwijzing van hem ontvangen.

Wat ik mij wel herinner is dit: dat de niet-vrijgemaakte ds J. G. Woelderink eens gewezen heeft op het onderscheid tusschen belofte en profetie, tusschen toe-zegging en voor-zegging. In navolging daarvan is die onderscheiding ook wel eens door vrijgemaakten naar voren gebracht, om daarmee aan te geven, dat de synodale theorie de verbondsbelofte denatureerde tot een goddelijke mededeeling of voorzegging van heil aan dezen en dien uitverkorene; een eenvoudige mededeeling van „onvervreemdbaar heil", „waarvan de vrucht hun niet kan ontgaan" (Praeadvies pag. 55); of zooals het op pag. 53 van het Praeadvies werd bedoeld: „in verbond en sacrament zegt God tot den uitverkorene of geloovige: „Ik ben uw God (d.i. uw heils-God) voor eeuwig". Hier staat vast, dat de aangesprokenen het heil zal ontvangen, ja in beginsel (tegelijk met het Godswoord) reeds ontvangen heeft; en dat dit niet meer afhankelijk is van eenige conditie, waarvan het Godswoord het onzeker zou laten, of ze wel of niet zal worden vervuld. In dezen zin, dus in tegenstelling met de algemeene aanbieding des heils, heeft de Toelichting gesproken van de onvoorwaardelijke heilsbelofte aan de uitverkorenen".

Wat dus de eerste vraag van ds Hoeksema betreft, is het antwoord vrij gemakkelijk: bij mijn weten wordt van onze zijde geen wezenlijk onderscheid gezien tusschen „belofte" en „toezegging".

kan op Nederlandschen bodem. In hem geen aarzeling, geen zweem van sentimentaliteit of mystiekery, evenmin nanceering; alles uit één stuk: krachtig, louter, recht afgaande op het doel. De Gereformeerde theologie was zijn eigendom geworden; was de natuurlijke uiting van zijn denken; de bovennatuurlijke wereld zijn tehuis; hij was er gemeenzamer mede dan anderen met hetgeen zij de werkelijkheid noemen. De verlossing van de zonde was voor hem geen leerstuk, maar een waarachtigheid die hij aanschouwde en voor anderen aanschouwelijk poogde te maken....." Wormser is naar Pierson's overtuiging een bewijs van het feit, dat het Nederlandsche Protestantisme „mannen heeft gemaakt, om zoo te spreken van één boek, levende in en met een enkel boek....." en dat boek is: de Bijbel!⁴⁾

Groen van Prinsterer heeft Wormser „ontdekt". En eenmaal met elkander in contact, ontstaat er een vriendschap tusschen den volleerden hoveling, den fijnen aristocraat, den man van de nobele beschaving en den volkman, den deurwaarder uit Amsterdam; een vriendschap zoo innig, zoo teer, zoo vroom, dat zij bijna bovenmenschelek lijkt.

Groen noemt Wormser zijn „geheimraad"! Groen had niets van die domme, dwaze, hoogmoedige wetenschapswaan, die minachtend neerziet op den „niet-wetenschappelijk-gevormde". Hij erkende Gods vrijmacht in het geven van groote gaven ook buiten den akademischen kring.

Hoor hem over zijn vriend!

„Een Christen, wiens vriendschap en voorlichting(!) ik, als een der uitnemendste voorrechten die mij te beurt gevallen zijn, herdenk. Van wien da Costa, in de crisis van 1853, schreef: „Wat voortreffelijke kop en wat karakter daarbij! Ware ik koning of minister, hij bleef geen half uur langer deurwaarder".

„Een man, wiens invloed door geschrift en wandel, ter handhaving van den christelijk-protestantschen volksgaest, en onberkenbaar en (althans bij vele magtigen en edelen en wijzen naar de wereld) onopgemerkt is geweest.

⁴⁾ Oudere Tijdgenooten, p. 106 v.

De tweede vraag raakt rechtstreeks het groote punt, waarover de strijd hier zoo fel is ontbrand, en dat ook het verschil in zienswijze tusschen ds Hoeksema en ons beheerscht. Omdat het hier op nauwkeurigheid aankomt, herhalen we de vraag nog even woordelijk:

„In betrekking tot de belofte des verbonds, is het Uwe beschouwing:

a. Dat zij voor alle gedoopten onvoorwaardelijk geldt? Indien ja, houdt deze belofte ook in, dat de Heilige Geest „in ons wonen, en ons tot lidmaten van Christus heiligen wil"..... (en wat daar volgt in het Doopsformulier, L. D.)? Indien ja, waarom vervult God dan Zijne belofte niet aan alle gedoopten?

b. Dat zij voor alle gedoopten is, maar dan voorwaardelijk? Indien ja, moet dan het gedoopte kind die voorwaarde vervullen, e. e. r God Zijne belofte aan hem wil vervullen, en aan dat kind wil „toeligenen hetgeen het in Christus heeft"? Indien ja, hoe kan dat kind, dat van nature in zonden ontvangen en geboren is, en een kind des toorns, die voorwaarde of ook maar eenige voorwaarde vervullen?

c. Of dat zij voor de kinderen der belofte is (naar Rom. 9), die voor het zaad gerekend worden? Naar mijn overtuiging kan goede exegese van heel het verband in Rom. 9 slechts tot de conclusie leiden, dat met „kinderen der belofte" het geestelijk of uitverkoren zaad bedoeld is. Ik ben nog altijd bereid dit te verdedigen, ook nadat ik gelezen heb, wat ten Uwent hierover is geschreven in den laatsten tijd".

Dit is dan de tweede vraag van ds Hoeksema. Jammer genoeg moet ik juist hier het artikel afbreken. Maar nu kunnen we ons op het antwoord des te beter voorbereiden.

L. DOEKES.

GRONINGER BRIEVEN

Amice frater,

Tweeërliefte sterfdag werd in deze weken herdacht, die van den Nederlandschen historieschrijver en dichter P. C. Hooft en die van den Zwitserschen litterator en filosoof Vinet.

Beide zeer groote mannen met rijke geestesgaven gesterd door God den Heere, van wien alle dingen zijn.

Ik wil van beide herdenkingen iets zeggen.

Over Hooft is in de bladen nogal veel geschreven en wij hebben ook kunnen lezen van de herdenking in Amsterdam.

Ik zou overbekende dingen ophalen, als ik er ook van vertelde.

Het schijnt mij echter toe, dat in de herdenking iets niet over het hoofd mag worden gezien, dat in de verdiende huldiging in de schaduw bleef.

Wormser was een geloovig Christen en een man van uitstekende begaafdheid. Hij had een geopend oog niet slechts, maar een scherpen en ruimen blik voor onzen geheelen kerkelijken en maatschappelijken toestand. Niemand welligt heeft hem geëvenaard in het algemeen verstaanbaar maken van het Christelijk-historisch beginsel, toepasselijk op Kerk, Staat en School.....

Voorbeeldig door bescheidenheid en eenvoud. Met een zeldzaam geëvenaarde en steeds bedachtzame scherpsinnigheid bedoeld, die, bij het licht van Gods Woord, zich somtijds tot profetische wenken verheft.¹⁾

Zeldzaam hoog wordt Wormser ook door dr Kuyper gewaardeerd.

In zijn „Confidentie" houdt Kuyper een gloedvol pleidooi voor een echt-Gereformeerde actie in alle sectoren van het menschenleven. Gereformeerd-zijn, dat is het middel tegen factie-zucht en partijwezen; het brengt heel de rijke, prachtige erfenis der vaderen tot ons; het is afdoende wapen tegen versterking en repristinatie; het is door en door nationaal: in Nederland is niet slechts de kerk maar ook de natie als natie gereformeerd. En juist bij dit betoog rijst de gestalte van Wormser voor hem op.

„Vergenoegt ge u met Christelijken invloed te oefenen in engeren kring, houd dan vast aan het exotisch onbestemde, aan het uitheemsch en algemeene Christendom, dat jaren lang den toon gaf. Maar meent ge niet mij, dat we verder moeten, dat althans de poging nog dient gewaagd, om tot ons volk als volk te gaan, dan is er ook geen keus, dan is alle aarzeling slechts krachtsverspilling, en rest u niets anders dan het eenig spoor in te slaan, dat naar het hart onzer natie leidt, door weldoordacht weeropvatting van de historische (en dat is dan de Gereformeerde — C. V.) lijn! Dit beweerend, druk ik slechts de voetstappen van den grooten Wormser, den uitnemenden volkleider en auteur.....²⁾

En deze Wormser werd vóór alles in heel zijn le-

¹⁾ Brieven enz. p. V/VI. Vgl. Ned. Ged. V, p. 96.

²⁾ Confidentie, p. 70.

Wat is zijn beteekenis geweest voor ons vaderland en volk? Dit wordt in hoogster instantie bepaald door de beginselen, die hem dreeven en die zijn werk ook als magistraat regeerden.

En dan moet gezegd, dat hij een zoon der Renaissance was, geen kind der Reformatie. Hij was een libertijn, een humanist.

Men heeft gewezen op zijn verdraagzaamheid, en dit uiteraard in tegenstelling met de felle Calvinisten zijner dagen, aan wie de hooghartige humanistische regenten zeer het land hadden.

Welnu, die tolerantie is zeker de hoogmoedigste vorm van het ongeloof. En dat is het, wat Vinet zeer goed had begrepen.

Hooft wilde geen strijd over de religie. Hij was daaromtrent tamelijk, misschien zelfs niet eens gematigd onverschillig.

Hij prees Hendrik der Vierden van Frankrijk, die een paar malen van religie veranderde, ter wille, zooals het dan bij Hooft heet, van zijn volk.

Vinet, deze individualist bij uitnemendheid, was van oordeel, dat elk mensch geroepen was zijn overtuiging te manifesteren.

Nu valt die roeping te betwijfelen, want de mensch kan niet geroepen zijn dwaas en ongeloovig te denken, en daarenboven daar ook nog van te spreken. Maar van de vrijheid zei Vinet mooie dingen. Het woord tolerantie, dus zeide hij, wijst op een zeer onvoldoend palliatief, een verborgen remedie in tijden van verdrukking en fanatisme. Haar tegenwoordigheid is de afwezigheid van de vrijheid en, hoe schoon zij ook schijnt, zij is een inbreuk op de rechten der menschheid.

Ongelukkig een volk, dat voor de noodzaak der prediking de tolerantie inroept.

Zelfs een Mirabeau was dit met hem eens. Want hij wees er in de dagen der Fransche revolutie op, dat wie tolereert ook mag weigeren. De verdraagzaamheid van den libertijn evenals van den lateren liberaal was niet dan hoogmoed. Hij stond met zijn denkbeelden zoo hoog en onaantastbaar, dat hij het zelfs kon verdragen, dat het spreken van anderen vrij was, als dit, waar het de prediking van het Woord Gods in waarheid betrof, maar gematigd geschiedde. Eigenlijk was het publiek terrein daartoe niet geschikt. Waart gij maar een stille partij, als Thorbecke tegen Groen zei. En Thorbecke heeft de vervolging der Afgescheidenen verdedigd.

Terwijl Groen de rechten der Reformatie van zijn dag verdedigde, wat wij van Antirevolutionaire staatslieden van dezen dag nog niet vernamen.

De Amsterdamsche humanistische regenten wilden den Calvinistischen predikanten gaarne een slot op den mond leggen, en wij hebben in onze schooljaren allicht te veel van Vondels satyren geslikt, om het spreken en doen dier predikanten juist te waardeeren.

De huidige socialistische democraten, die den aristocraten Hooft zoo hoogelijk eerden, behoorden niet te vergeten, hoe een ds Smout, die uit Amsterdam werd verjaagd, juist opkwam voor de rechten van den gemeenen man, waarvoor Hooft geen ander woord had dan „heffe des volks" en het „grauw". Vooral, als het

getrouwe kerkmensen betrof.

En zie, wat is nu het merkwaardigste in de herdenking van Hoofts sterfdag?

Deze zoon der Renaissance, die de verheffing van den autonomen mensch door zijn hooge rede begeerde, maar tegelijk de hooghartige regentenzoon, die het gewone volk voor niets achtte als het er op aankwam, werd nu met veel eerbetoon herdacht juist door de Amsterdamsche socialistische geleerden.

Het was prof. Donkersloot, die onderscheidingen uitreikte, en de zeker zeer bekwame historicus, maar historisch-materialist, prof. Romein hield de herdenkingsrede, en riep zelfs den geest van Hooft op, om in het midden van het hooft gezelschap te willen zijn.

En met eeredoctoraten werden onderscheiden een socialistisch volksman en staatsman als Camiel Huysmans, en de zeer begaafde communistische dichteres Mevr. Roland Holst.

Prof. Romein sprak van „kerkvaders" van het socialisme.

Ik bedoel hier niet de minste critiek op zulke onderscheiding te leveren.

Camiel Huysmans is een bekwaam man en Mevr. Roland Holst een dichteres van groot formaat, al is zij niet de allergrootste van dezen dag, zooals zij werd gehuldigd.

Maar wat ons moet treffen in dit alles is, hoe het beginsel der paganistische Renaissance doorwerkt, dat den voornamen mensch autonoom verklaarde, die genoeg had aan zijn eigen rede, welke alles zou beheerschen.

Wij zouden Hooft een man der revolutionaire beginselen kunnen noemen, want de verklaring van de autonome rede is revolutie, opstand tegen den soevereinen God. Maar dan tevens gemeten naar het karakter der revolutie van deze dagen uitermate conservatief.

En zie, de lieden van het proletariaat huldigen dezen aristocraten. En de communistische dichteres wordt erkend als tot zijn geestelijke nazaten te behooren.

Zeker, Hooft werd niet gehuldigd, omdat hij het gemeene volk rapaille achtte. Hij werd geprezen om de beginselen, die hij predikte. Hij was de libertijn der zeventiende eeuw, en deze werd allengs, want beginselen werken door, de bolsjewist van de twintigste. Waarbij wij niet mogen vergeten, dat het socialisme en communisme, als zij alles hebben omgekeerd, weer een trotsche bovenlaag vormen, die zegt namens het volk te regeren, maar er in werkelijkheid van uit even groote hoogte op neer ziet als Hooft zulks deed.

De gesmade calvinistische predikanten kwamen, als zij zich in den politieke strijd mengden, op voor de rechten van het gewone volk. De humanistische regenten deden hun best het recht der kerk, doch ook de rechten en vrijheden van het volk te knotten.

De antithese blijft de eeuwen door dezelfde en in telkens feller mate duidelijk zichtbaar.

De hulde van den socialist voor Hooft bewijst, hoe eenzelfde beginsel de antichristelijke krachten drijft. Het gaat in wezen tegen den Christus der Schriften, den Koning der kerk en den Koning der koningen. Het

socialisme is een tegen-religie. En zoo ziet prof. Romein in Hooft ook een „kerkvader".

Het is niet verkeerd, dat Hooft's grote gaven, die God hem schonk, worden herdacht.

Maar de zonen van Calvin mogen niet vergeten, wie hij werkelijk was en kunnen in de wijze der herdenking een teeken des tijds zien, dat ons op zeer ernstige wijze den nood onzer dagen toont.

Ik kom nu tot Vinet.

Misschien zal iemand zeggen: daar hebt ge nu toch een man, die den Christus der Schriften eerde, en Hem leerde kennen als zijn Verlosser en Heere.

Groen van Prinsterer, die groot bezwaar had tegen de beschouwingen van Vinet over den staat, zegt van hem in zijn „Ongeloof en Revolutie": „een geloovig en ootmoedig christen, die een eersten rang onder de nuttige leden der Kerk en onder de sierraden der Fransche letterkunde bekleedt".

Dit laatste is stellig het geval.

Maar het diep tragische van deze groote figuur was juist, dat hij het eerste, althans in zijn geschriften, niet was. Vinet was, als hij sprak van het door hem zoo hoog geroemde christendom, niet dan een valsche profet.

Het spreekt vanzelf, dat hier niet geoordeeld wordt over zijn staat.

Zijn laatste woorden waren: o God, ontferm U mijner, en wie zou niet van harte hopen, dat God hem genadig is geweest, zooals wij allen door genade leven.

Maar wij moeten hetgeen Vinet schreef onderwerpen aan het oordeel der Schrift. Het Woord Gods en de goede belijdenis van de kerk der Reformatie, waartoe hij wilde gerekend worden, bieden hier de eenig juiste maat.

En Vinet heeft misschien zijn kostelijkste woorden geuit, als hij sprak over de waarheid.

Vinet heeft in de schoonste taal de voornaamste waarheden der Schrift in wezen steeds verworpen. En dit trad helaas inzonderheid in zijn laatste dagen op den voorgrond, toen hij den nieuwen druk van enkele zijner beste werken zoo corrigeerde, dat zelfs de bekende termen van het christelijk geloof, die hij voorheen steeds gebruikte, werden geschrapt.

Dat is nog wel het meest tragische in de geschiedenis van dezen zoo sympathieken, genialen man.

Prof. Honig vertelt in de „Christelijke Encyclopaedie" van zijn bekeering, en zijn hoop alleen op het verzoenend bloed van Christus. Indien dit ooit zoo bij hem was, dan keerde hij zich later, evenals zijn leerling Scherer, tot de verloochening van de Christelijke waarheden. Het is zeker hard dit te moeten zeggen, maar de waarheid gaat boven alles.

Hoe gaarne zou ik van iets anders gewagen, want jaren lang behooren de werken van Vinet, inzonderheid die over de Fransche literatuur tot die boeken, die ik lees en herlees. Altijd weer met een intens genot.

Vinet was een genie, en als men hem leest, treft ons telkens weer de schittering van zijn geest, als vuurvonken opspattend van elke bladzijde.

red". Wie het eens is met dat woord, dat ook onze Groen van Prinsterer zoo gedurig met instemming overnam, die bedenke, wat er dus wel volgen moet, wanneer onze natie zal geleerd hebben, haren Doop te miskennen en gering te schatten; en hij doe in deze wat zijn hand vindt om te doen".¹²⁾

Ook dr. Kuiper wees meermalen op Wormser, vooral denkende aan diens „Kinderdoop".

Midden in de felle debatten der negentiger jaren over den doop vinden we b.v. een ontboezeming als deze: „Gelijk geheel natuurlijk is, rijzen er, hoe meer men over den heiligen doop gaat nadenken, steeds meer allerlei vragen op, die betrekking hebben op bijzondere twijfelachtige gevallen. Nu is het op zichzelf reeds een voordeel, dat men tegenwoordig zooveel meer dan vroeger over den heiligen Doop nadenkt. De oude Wormser zou er den Heere voor danken".¹³⁾

En later, in een zeldzaam mooi artikel, waarin Kuiper zijn lezers opwekt om toch vooral vóór alle dingen den bloei van de geïnstitueerde Kerk te bevorderen, glijden zijn gedachten als vanzelf weer naar Wormser. Waarschijnlijk wijst Kuiper n.l. naar den Reveil, die de vrucht van al zijn arbeid zou hebben te niet zien gaan, indien hij niet in kerkelijke banen was geleid: „Immers de mannen van den Reveil hadden voor „de Kerk" geen oog, beschouwden de kerk als een te missen vorm, en stonden in het algemeen onder den invloed, die uit Frankrijk, Zwitserland, en vooral uit Engeland herwaarts overgenomen, voor den kinderdoop de rechte waardeering miste. Maar de oude Wormser stultte dit door zijn kloek geschrift over den Doop en Groen hechte er aanstands zijn zegel aan".¹⁴⁾

Het moet wel een buitengewoon boek zijn, dat mannen van een geestelijke en wetenschappelijke statuur als Groen, Kuiper en Rutgers zoo vermocht te boeien; een „leeken-boek", dat in een vijftig jaar vijf-maal herdrukt werd!

C. V.

vensworsteling geleid, gesterkt, getroost door de realiteit van den doop, dien hij zoo diep had leeren verstaan.

Neen, het is geen wonder, dat juist Wormser een bijdrage levert in de worsteling om een Schriftuurlijke doopsbediening in de pas ge-reformeerde Kerken.

Later zal hij zijn boek schrijven, het boek, dat in den vollen zin des woords, het boek van Wormser was en blijven zal. Het is: „De Kinderdoop, beschouwd met betrekking tot het bijzondere, kerkelijke en maatschappelijke leven".

Ontroerend is het na te gaan hoe dit levenswerk van Wormser is tot stand gekomen. Vreeselijk geteisterd door de knobbelziekte — zoo schrijft zijn zoon — heeft hij er aan gewerkt. Terwijl zijn linkerhand en rechtervoet door een hevigen aanval van zijn kwaal waren aangetast heeft hij het afgewerkt. „Zoo, weken lang te bed liggend, schreef hij een goed deel van het vervolg. Een plank op bed, waarop zijn Bijbel en wat wit papier, en een potlood in de zoogenaamd gezonde hand waren voldoende om dagelijks te werken tot de koorts zich verheef".¹⁵⁾

In dit boekje heeft Wormser gegeven het beste wat hij geven kon! Al zijn grote gaven, zijn enorme bijbelkennis, zijn met heel zijn wezen vergroeide kennis van de Gereformeerde opvatting der waarheid zijn er in gekristalliseerd. Wie eenigzins op de hoogte is met het bloedarme theologische leven in het midden der vorige eeuw, met name wat betreft den doop, staat stom verbaasd, dat dit levende, warme, reformatorische boek kon geboren worden en dat nog wel in het hoofd, of liever, in het hart van een „leek".

Uitgaande van de geopenbaarde dingen en wars van iedere speculatie, schildert Wormser de groote heerlijkheid van die wonderdaad, die groote gave van Jezus Christus aan de kinderen, die we noemen met den naam van „doop". Wie deze bladzijde leest, hoort een echo van dat aangrijpende troostlied over den kinderdoop, eenmaal door Calvin „gezongen" in zijn heerlijke „Instituut".

¹²⁾ Voorrede van den derden druk van het boek; Amsterdam, 1885; p. VI.

¹³⁾ Zie Groen's Inleiding op den 2en, 3en en 4en druk.

¹⁴⁾ De Heraut; 16 Dec. 1883.

¹⁵⁾ De Heraut; 4 April 1896.

¹⁶⁾ De Heraut; 16 Jan. 1894.